

บทที่ 5

องค์ประกอบในการจัดการแสดงหมอลำกขาขาว (พ.ศ. 2515-2528)

เนื่องจากการแสดงหมอลำกขาขาวเป็นมหรสพพื้นบ้านที่ได้รับความนิยมอย่างสูงในช่วงระยะเวลาหนึ่ง ในช่วงระยะเวลาที่ได้รับความนิยมอยู่นั้น การจัดการแสดงแต่ละครั้ง จะต้องมีการปัจจัยหลายอย่างเกิดขึ้นเพื่อให้การแสดงในแต่ละครั้งประสบผลสำเร็จ

ในบทนี้จะกล่าวถึงเรื่องธุรกิจที่เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องกับการแสดงหมอลำกขาขาว รวมทั้งส่วนประกอบอื่น ๆ ที่เป็นปัจจัยทำให้การแสดงหมอลำกขาขาวได้รับการสืบต่อ โดยจะกล่าวถึงหัวข้อต่าง ๆ ดังนี้

1. โอกาสที่แสดง
2. เวลาที่ใช้แสดง
3. สถานที่ที่ใช้แสดง
4. การติดต่อการแสดง
5. อัตราค่าจ้างแสดง
6. ค่าตัวผู้แสดง
7. การฝึกหัด
8. ผู้ชม

5.1 โอกาสที่แสดง ชาวอีสานส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนา โดยแบ่งออกเป็นช่วง ๆ ดังนี้

1. ปลายเดือนพฤษภาคม-ปลายเดือนมิถุนายน เป็นช่วงที่เริ่มไถหว่าน
2. จากเดือนมิถุนายน-กันยายน เป็นช่วงที่ข้าวกำลังเจริญเติบโตรอเวลาให้ต้นข้าวออกรวง
3. ช่วงเดือนตุลาคม เป็นช่วงแห่งการเก็บเกี่ยวแล้วนำข้าวเก็บเข้ายุ้งหรือนำไปขาย

จากสามช่วงเวลาดังกล่าวเป็นช่วงที่ชาวอีสานจะเคร่งเครียดกับการทำงานมากไม่มีเวลาที่จะจัดงานต่าง ๆ ดังนั้นในช่วงเวลานี้การมหรสพต่าง ๆ จะซบเซา ยิ่งในช่วงเวลาเข้าพรรษาถึงออกพรรษาด้วยแล้วชาวอีสานจะไม่นิยมจัดงานมงคลหรืองานบุญต่าง ๆ เลย นอกจากงานอวมงคลเท่านั้น

ความรักสนุกของคนอีสานจะพบเห็นได้ทุกหมู่บ้าน ทุกตำบลอีกครั้งเมื่อถึงเทศกาลออกพรรษา หากได้ผ่านไปอีสานในช่วงเวลานี้จะพบเห็นชาวอีสานหน้าตาขี้มึนขี้แ่มใสแจ่มใสสนุกสนานไปเที่ยวงานบุญต่าง ๆ งานบุญเหล่านี้ 80 เปอร์เซ็นต์ จะมีหมอลำประเภทต่าง ๆ เป็นมหรสพทุกหมู่บ้านหรือตำบลในบริเวณใกล้เคียงกันจะตั้งหน้าตั้งตารอคอยของค์ฐินที่เดินทางมาจากแดนไกล หรือหากวัดใดไม่มีองค์ฐินชาวบ้านในหมู่บ้านก็จะร่วมใจกันจัดตั้งองค์ฐินเพื่อนำไปถวายวัดที่หมู่บ้านของตนเอง หนึ่งเดือนผ่านไปหลังจากออกพรรษาแล้วก็จะหมดฤดูกาลทอดกฐิน แต่ก็จะมีงานทอดผ้าป่าจัดงานเทศกาลและงานประเพณีต่าง ๆ ต่อมาจนถึงช่วงเข้าพรรษาอีกครั้ง

ดังนั้นในช่วงเวลาดังกล่าวคือหลังจากออกพรรษาแล้วชาวอีสานมีกำลังทรัพย์พอที่ได้จากการขายผลิตผลจากการเกษตรไปว่าจ้างหมอลำเพื่อนำมาแสดงในงานบุญของตนจึงเป็นโอกาสที่หมอลำจะได้นำผลงานการแสดงไปจัดแสดงตามงานต่าง ๆ ที่มีเจ้าภาพติดต่อมา หลังจากที่ได้ฝึกซ้อมในระหว่างเข้าพรรษาเพื่อปรับปรุงรูปแบบการแสดงรวมทั้งแก้ไขข้อบกพร่องที่เกิดขึ้นในการแสดงเมื่อช่วงหน้างานที่ผ่านมา

สรุปได้ว่าหมอลำกษาวาจะมีโอกาสแสดงในช่วงหลังจากออกพรรษา และก็จะหมดงานแสดงเมื่อวันสุดท้ายเข้ามาเยือนแผ่นดินอีสานอีกครั้งหนึ่ง เมื่อวันสุดท้ายถึงศิลปินหมอลำก็จะแยกย้ายกันไปทำหน้าที่กระตุกสันหลังของชาติ แล้วจะกลับมาพบกันอีกครั้งเมื่อประมาณหนึ่งเดือนก่อนการออกพรรษาเพื่อทำการทบทวนฝึกซ้อมบทบาทการแสดงของแต่ละคนที่ได้รับมอบหมายต่อไป

5.2 เวลาที่ใช้แสดง

ในการแสดงหมอลำกษาวาจากที่ผู้วิจัยสัมภาษณ์ศิลปินหมอลำหลายท่านพบว่ามีการติดต่อหมอลำกษาวาไปทำการแสดงทั้งกลางวันและกลางคืน แม่หนูทิพย์ กาบับพาเล่าว่า งานที่จำได้ดีที่สุดคืองานปิดทองพระเจ้าใหญ่วัดหงษ์ (วัดศิระระเรศ) อ.พุดธิสง จ.บุรีรัมย์ ที่เจ้าภาพได้ติดต่อให้ไปทำการแสดงสามวันติดต่อกัน สองปีซ้อนแต่เป็นการแสดงในช่วงกลางวัน ซึ่งการแสดงในช่วงกลางวันจะไม่ค่อยเหนื่อยเท่าไรเพราะว่าใช้เวลาไม่ยาวนานเหมือนการแสดงในช่วงกลางคืน

การแสดงในช่วงกลางวันจะเริ่มทำการแสดงเมื่อเวลาประมาณ 09.00 น. แล้วจะสิ้นสุดการแสดงเมื่อเวลาประมาณ 16.00 น. แต่ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับผู้ชมหากผู้ชมยังมีอีกมากและขอให้แสดงต่อก็จะแสดงต่อไปอีกประมาณ 1 ชั่วโมง รวมเวลาในการแสดงช่วงกลางวันก็ประมาณ 7-8 ชั่วโมง ท่านยังเล่าต่อว่าข้อดีของการแสดงในช่วงกลางวันตัวผู้แสดงจะปลอดภัยไม่ค่อยถูกลวนลามจากผู้ชมเท่าใดนักและผู้ชมไม่ทะเลาะชกต่อยกันในระหว่างที่หมอลำกำลังทำการแสดงอยู่ไม่ทำให้หมอลำเสียสมาธิในการแสดง แต่ข้อเสียของการแสดงในช่วงกลางวันคืออากาศที่ร้อนอบอ้าว ซึ่งมีผลทำให้หมอลำแสดงได้ไม่ค่อยเต็มที่เพราะคอจะแห้งและเหนื่อยเร็ว

การแสดงในช่วงกลางคืนจะเริ่มทำการแสดงเมื่อเวลา 21.00 น. หรือตามเวลาที่ตกลงกับเจ้าภาพไว้ในวันที่มาติดต่อกัน แต่การแสดงก็จะดำเนินไปเรื่อย ๆ จนเวลาประมาณหกโมงเช้า (06.00 น.) หรือประมาณหนึ่งโมงเช้า (07.00 น.) แต่ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับผู้ชมเช่นกันในช่วงการแสดงภาคกลางคืน หากเมื่อไหร่ที่ได้ไปจัดการแสดงในชนบทที่ห่างไกลความเจริญเจ้าหน้าที่เข้าไปดูแลได้ไม่ทั่วถึงหมอลำจะต้องระมัดระวังตัวเป็นพิเศษพอป็นเล่าว่าในบางครั้งถึงกับต้องพกปืนซ่อนไว้ในเครื่องแต่งกายในขณะที่ออกไปแสดงหน้าเวทีถ้าหากว่าเกิดเหตุการณ์อะไรจะได้หยิบใช้ได้ทัน ท่วงทีนอกจากนั้นผู้แสดงชายก็ต้องคอยรักษาความปลอดภัยให้กับผู้แสดงที่เป็นหญิงทั้งในช่วงขณะทำการแสดงและขณะพักผ่อนอยู่หลังเวทีเนื่องจากหนุ่ม ๆ ที่ชื่นชอบผู้แสดงหญิงก็จะขอขึ้นมาคุยหากคนที่มาในอาการปกติก็ไม่ค่อยเท่าไร หากมาในอาการเมาสุราแล้วก็ต้องคอยกันไม่ให้เข้าไปใกล้และระมัดระวังเป็นพิเศษ นอกจากนั้นในขณะที่ทำการแสดงผู้แสดงหญิงยังจะต้องระมัดระวังผู้ชมที่ขาดวัฒนธรรมที่จะคอยแอบมองอยู่ที่ด้านล่างของเวที และคอยจะเอาไม้แห้วขึ้นไปตรงช่องไม้เรียงต่อกันบางช่องสามารถจะสอดนิ้วขึ้นไปเพื่อไปจับกันหมอลำหญิงหรืออื่น ๆ สำหรับเหตุการณ์แบบนี้ผู้วิจัยขอยืนยันว่าเป็นความจริงเนื่องจากในช่วงที่อยู่ในวัยเด็กก็จำได้ว่า เคยพบเห็นเหตุการณ์ลักษณะนี้อยู่เนือง ๆ ขณะเหตุการณ์เหล่านี้เกิดขึ้นก็ต้องเคียดร้อนหัวหน้าหมู่บ้านหรือเจ้าหน้าที่ที่จะต้องคอยไกล่เกลี่ย แต่บางครั้งหัวหน้าหมู่บ้านกับเจ้าหน้าที่มาไม่ทันการณ์มีบ่อยครั้งที่ตัวหมอลำเองกับผู้ชมที่ขาดวัฒนธรรมเหล่านี้เกิดการวางมวยกันเอง

พระอริการพลสวัสดิ์ ศรีลโชโต อดีตหมอลำกกาชาว กล่าวว่า ศิลปินหมอลำจะต้องเป็นทั้งคนโง่ และคนฉลาดในเวลาเดียวกัน จะต้องเป็นทั้งนักเลงและนักแสดงในเวลาเดียวกัน รวมทั้งจะต้องเป็นฝ่ายรักษาความปลอดภัย หรือ รปภ. ในคณะด้วย โดยเฉพาะผู้แสดงชาย

5.3 สถานที่ที่ใช้แสดง

สถานที่ที่ใช้แสดงหมอลำกกาชาวในยุคแรกเป็นเวทีที่ทำขึ้นชั่วคราว มีขนาดกว้าง x ยาว = 5x3.5 เมตร จะตั้งหันหน้าไปทางทิศไหนก็ได้ยกเว้นทิศตะวันตกซึ่งมีความเชื่อว่าเป็นทิศที่เป็นอวมงคล บริเวณด้านหน้าของเวทีจะเป็นลานกว้างพอสมควรเพื่อให้เป็นที่สำหรับผู้ชมจะได้นั่งชมหมอลำ

สถานที่ในการแสดงนี้แล้วแต่เจ้าภาพจะเป็นฝ่ายกำหนดว่าจะตั้งเวทีตรงไหนหรือใช้บริเวณใดเป็นเวทีหมอลำ บางครั้งอาจจะใช้บริเวณบ้านของเจ้าภาพ บริเวณวัด บริเวณโรงเรียน หรือเป็นบริเวณที่กว้างใกล้ ๆ กับสถานที่จัดงานก็ได้แต่ที่สำคัญคือจะต้องไม่ตั้งเวทีหันหน้าไปทางทิศตะวันตก (ภาพบริเวณที่ตั้งเวทีหมอลำ)

ภาพที่ 124 ภาพถ่ายจากด้านข้างของเวทีแบบถาวรหมอลำที่บริเวณด้านหน้าของเวทีจะเป็นลานกว้างสำหรับจัดกิจกรรมในชุมชน และสำหรับผู้ชมที่จะมาชมหมอลำ
สถานที่ วัดบวรคงคา ต.บ้านแวง อ.พุนพิน จ.สุราษฎร์ธานี
(ภาพโดย สุขสันติ แวงวรรณ , 29 พฤศจิกายน 2541)

5.4 การติดต่อการแสดง

การรับงานของหมอลำกกาชาขาว จากสัญญาว่าจ้างที่ผู้วิจัยค้นพบเป็นสัญญาว่าจ้างที่เขียนขึ้นกันเองระหว่างหัวหน้าคณะหมอลำกับเจ้าภาพที่มาติดต่อ จากการศึกษาพบว่าเจ้าภาพติดต่อกับหมอลำโดยตรง โดยที่ไม่ได้ติดต่อผ่านสำนักงานหมอลำแต่อย่างใด

เมื่อมีเจ้าภาพมาติดต่อกับคณะหมอลำหรือหัวหน้าคณะก็จะต้องต้อนรับขับสู้ตามวิสัยของคนอีสานที่บอกว่าใครมาถึงเรือนชานต้องต้อนรับ กล่าวคือพอเจอหน้าก็ต้องหาน้ำมาต้อนรับก่อน รวมทั้งหมากพุด บุหรี่ ให้เจ้าภาพนั่งพักสักครู่ พร้อมกับถามสารทุกข์สุกดิบ ถามสาเหตุที่มาและจุดประสงค์ เมื่อทราบวัตถุประสงค์ของคนที่มาแล้วก็จะเป็นการคุยกันเกี่ยวกับวันเวลา สถานที่และตกลงราคาตามลำดับ เวลานั้นคหหมาย ส่วนใหญ่จะใช้ชื้อข้างขึ้นข้างแรมเป็นหลัก เช่น วันขึ้น 5 ค่ำ เดือน 6 เป็นต้น การนับวันแบบนี้จะพบในผู้สูงอายุวัย 50 ปีขึ้นไปที่อยู่ตามชนบทเพราะหลายคนไม่ถนัดที่จะบอกว่าวันจันทร์ที่ 5 เดือนมิถุนายน หลังจากกำหนดวันเรียบร้อยแล้วก็จะคุยถึงเรื่องราคาค่าจ้างในใบสัญญาฉบับตัวอย่างนี้มีการตกลงราคาจำนวน 3,500 บาท (ประมาณปี 2520) เจ้าภาพได้มัดจำไว้จำนวน 200 บาท เมื่อหักค่าใช้จ่ายในการเลี้ยงดูเจ้าภาพแล้วคงเหลือเงินจำนวน 130 บาท ให้พ่อศรีเป็นคนเก็บเงินไว้ ในการรับเงินในแต่ละครั้งจะต้องมีพยานรู้เห็นด้วย ดังที่มีคำรับรองเขียนแนบไว้ตอนท้าย (ดูใบสัญญาจ้างที่ภาคผนวก ค)

ในใบสัญญานี้แสดงให้เห็นว่านอกจากเงินค่าจ้างที่จะต้องใช้จ่ายในส่วนต่าง ๆ แล้วยังจะต้องจัดเงินส่วนหนึ่งไว้เพื่อเป็นการดูแลเจ้าภาพอีกด้วย

การติดต่อการแสดงที่กล่าวถึงข้างต้นเป็นการติดต่อระหว่างหัวหน้าคณะหมอลำกับเจ้าภาพโดยตรง อีกกรณีหนึ่งที่จะสามารถอำนวยความสะดวกให้กับเจ้าภาพในการติดต่องานคือการติดต่อผ่านสมาคมหมอลำต่าง ๆ ซึ่งส่วนใหญ่สมาคมหมอลำจะมีสำนักงานหมอลำตั้งอยู่กลางใจเมืองที่มีการคมนาคมสะดวก ทำให้การเดินทางของเจ้าภาพเป็นไปด้วยความรวดเร็วโดยไม่ต้องเดินทางไปหาคณะหมอลำที่บ้าน ซึ่งบางคณะก็อยู่ในท้องถิ่นที่ทุรกันดารลำบากแก่การเดินทางของเจ้าภาพ อีกทั้งที่สำนักงานหมอลำจะเป็นศูนย์รวมของหมอลำหลายคณะที่จะมีรายละเอียดของแต่ละคณะ เช่น เรื่องที่แสดงจำนวนผู้แสดงเก็บเป็นข้อมูลไว้ที่สำนักงาน เมื่อเจ้าภาพมาติดต่อก็จะสามารถเลือกจากข้อมูลที่มีเก็บไว้ได้เลย

ในการติดต่อหมอลำผ่านสำนักงานหรือสมาคมหมอลำนี้ ทางคณะหมอลำจะต้องเสียค่าใช้จ่ายให้สมาคม 10 เปอร์เซ็นต์ของค่าจ้างในแต่ละงาน (เชิงคำภา, สัมภาษณ์, 11 มกราคม 2542)

ภาพที่ 125 สำนักงานหมอลำเชียงคำภา ญาย้อย (คำภา สีโสดา)
1227/39-40 ถ.คลองสมถวิล อ.เมือง จ.มหาสารคาม
(ภาพโดยสุขสันติ แวงวรรณ , 11 มกราคม 2542)

ภาพที่ 126 ภายในบ้านพักหมอลำห่มใจ อ.เมือง จ.ขอนแก่น
จะเห็นป้ายชื่อคณะหมอลำติดประกาศไว้มากมาย

บ้านพักหมอลำห่มใจ สันนิษฐานว่าเป็นสมาคมหมอลำสมาคมแรกในภาคอีสานมีบริษัท โอเอสสภาพัฒนกิจเป็นเจ้าของสมาคมนี้จะไม่มีการหักเปอร์เซ็นต์จากคณะหมอลำแต่แลกเปลี่ยนกันโดยคณะใดที่มาอยู่ในสังกัดจะต้องมีป้ายโฆษณาสินค้าของบริษัทติดไว้ที่เวทีทุกครั้งที่มีการแสดง

เจ้าหน้าที่ที่ประจำการอยู่ในสมาคมนี้จะได้รับแต่งตั้งจากบริษัทได้รับเงินเดือนเป็นรายเดือน รับตำแหน่งเป็นผู้จัดการ ส่วนเจ้าหน้าที่คนอื่น ๆ เช่น ประธาน รองประธาน กรรมการฝ่ายต่าง ๆ เหรียญจะมีการคัดเลือกกันเองในคณะหมอลำที่สังกัดอยู่ให้เข้ามาดำรงตำแหน่งต่าง ๆ คราวละ 4 ปี (จำเริญ กระพี้แดง, สัมภาษณ์, 17 กุมภาพันธ์ 2542)

(ภาพโดย สุขสันติ แวงวรรณ, 17 กุมภาพันธ์ 2542)

ภาพที่ 127

แผ่นประชาสัมพันธ์ของหมอลำคณะต่าง ๆ ที่ปรากฏอยู่ในสำนักงานหมอลำเชียงใหม่
แกมหมุ่มมั่ง (ณรงค์ แสนโกษา) ผู้จัดการสำนักงานแหลมณรงค์โปรโมชั่น อ.เมือง จ.มหาสารคาม

(ภาพโดย สุขสันติ แวงวรรณ , 11 มกราคม 2542)

ภาพที่ 128

ภาพถ่ายของศิลปินหมอลำกลอน และหมอลำซึ่งที่สังกัดอยู่ในสำนักงานหมอลำสมจิตร นีราราช

หลังสถานีขนส่ง จ.มหาสารคาม

(ภาพโดย สุขสันติ แวงวรรณ , 11 มกราคม 2542)

5.5 อัตราค่าจ้างแสดง

อัตราค่าจ้างแสดงของหมอลำในแต่ละครั้งจะแตกต่างกัน ตามข้อตกลงระหว่างหมอลำกับเจ้าภาพ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับปัจจัยต่าง ๆ ดังนี้

1. ความใกล้ไกลของสถานที่ที่จะไปทำการแสดง
2. ข้อตกลงเกี่ยวกับการเลี้ยงอาหารหรือไม่ หากเจ้าภาพเลี้ยงอาหารก็จะเป็นอีกราคา หากเจ้าภาพให้หมอลำหากินเอง ราคาก็จะสูงขึ้นอีก แต่ส่วนใหญ่เจ้าภาพจะเลี้ยงอาหาร
3. จำนวนผู้แสดง แล้วแต่เจ้าภาพต้องการคณะใหญ่ หรือคณะเล็ก คณะใหญ่ก็จะประกอบด้วยผู้แสดง 15-20 คน ส่วนคณะเล็กก็จะประกอบด้วยผู้แสดง 10-15 คน
4. การแสดงสถานที่เดียวกันหลายวันหรือไม่ หากแสดงสถานที่เดียวหลายวันราคาก็จะถูกลง

หลังจากที่ได้สัมภาษณ์ศิลปินหมอลำกษาวา คณะ ช. วาเชศิลป์ สรุปได้ว่าการคิดต่อการแสดงในแต่ละครั้ง หากสถานที่แสดงอยู่ภายในเขตจังหวัดขอนแก่นราคาก็จะประมาณ 2,000-2,500 บาท หากเป็นการแสดงต่างจังหวัดที่อยู่ใกล้เคียงราคาก็จะประมาณ 3,000-4,000 บาท หากสถานที่แสดงอยู่ในจังหวัดที่จะต้องเดินทางไกลออกไปอีก เช่น จังหวัดเลย จังหวัดเพชรบูรณ์ ราคาจ้างก็จะประมาณ 5,000-6,000 บาท แต่ถ้าเป็นการแสดงที่อยู่ห่างออกไปแต่แสดงที่เดียวกันถึง 3 วัน ราคาก็จะคิดแบบเหมารวม เช่น เปิดทำการแสดงที่งานปิดทองพระเจ้าใหญ่วัดหงษ์ อ.พุทไธสง จ.บุรีรัมย์ แสดงติดต่อกัน 3 วัน ราคาวัดเดียว 3,000 บาท แต่แสดง 3 วัน ราคาก็ประมาณ 7,000 บาท เป็นต้น

5.6 ราคาตัวผู้แสดง

เนื่องจากผู้แสดงหมอลำกษาวาส่วนใหญ่จะเกี่ยวข้องดองเป็นญาติพี่น้องหรือไม่ก็เป็นเพื่อนบ้านที่อยู่ในละแวกใกล้เคียง ดังนั้นในการจ่ายค่าตัวในแต่ละครั้งเมื่อหักค่าใช้จ่ายต่าง ๆ เช่น ค่าเลี้ยงดูเจ้าภาพที่มาติดต่อ ค่าจัดซื้อ และซ่อมแซมวัสดุต่าง ๆ ที่ชำรุด ค่าพาหนะในการเดินทางแล้วจะมีการจัดแบ่งค่าตัวเท่ากันทุกคน โดยไม่คำนึงถึงว่าจะแสดงมากน้อยเพียงไร วิธีการก็คือ เอาจำนวนเงินที่คงเหลือตั้งแล้วหารด้วยจำนวนผู้แสดงทั้งหมด แต่ในบางครั้งหัวหน้าคณะอาจจะขอแบ่งเงินส่วนหนึ่งไว้เพื่อนำไปจัดซื้ออุปกรณ์การแสดงที่ยังขาดอยู่ แต่จะต้องแจ้งให้ลูกวงทุกคนทราบเกี่ยวกับรายละเอียดทั้งหมดว่าจะแบ่งเงินไปเท่าไร และนำไปจัดซื้ออะไรบ้าง

5.7 การฝึกหัด

การฝึกหัดหมอลำกขาขาวเป็นการฝึกหัดนอกชั้นเรียน โดยการถ่ายทอดแบบครอบครัว จากบรรพบุรุษสู่ลูกหลาน และผู้ที่สนใจซึ่งไม่ได้เป็นญาติพี่น้องกัน ถึงแม้ว่าบุคคลทั้งสองประเภทที่จะรับการถ่ายทอดจะมีคุณลักษณะแตกต่างกันแต่ศิลปินหมอลำก็ไม่หวงวิชา เนื่องจากศิลปินแสดงหมอลำในส่วนขององค์ประกอบต่าง ๆ เช่น การฟ้อน บทกลอนที่ใช้ลำไม้มีกกำหนดเป็นแบบแผน แต่ขึ้นอยู่กับพรสวรรค์ของผู้แสดงเองที่สามารถจะพลิกเพลงกลอนลำและการฟ้อนให้สวยงามเป็นที่ถูกตาต้องใจของผู้ชมได้มากเพียงไร

ในการฝึกหัดหมอลำกขาขาวในขั้นต้นจากที่สัมภาษณ์พระอธิการพลสวรรค์ ศรีลโชโต ทราบว่าหลังจากที่รวบรวมบรรดาผู้ที่สนใจได้แล้วก็จะดูบุคลิกลักษณะของแต่ละคนว่าเหมาะสมจะรับบทบาทแสดงเป็นตัวอะไร เมื่อเรียบร้อยแล้วก็แจกกลอนลำให้ไปท่องโดยใช้เวลาประมาณ 3 อาทิตย์ เมื่อครบกำหนดนัดหมายก็จะมาพร้อมกันอีกครั้งหนึ่งก็จะเริ่มซ้อมคิวเข้า-ออก การดำเนินเรื่องจะใช้บริเวณลานบ้านของใครคนหนึ่งที่มีบริเวณกว้างพอสมควร บางครั้งอาจใช้บริเวณลานวัดก็มี ในช่วงซ้อมก็จะมีชาวบ้านมารอดู และคอยให้กำลังใจกับผู้ฝึกหัด จะใช้เวลาฝึกซ้อมในช่วงนี้ประมาณ 1 เดือน โดยจะเริ่มซ้อมตั้งแต่เวลา 19.00 น. - 24.00 น.

ช่วงระยะเวลาที่ใช้ฝึกซ้อมจะอยู่ในช่วงเข้าพรรษา เมื่อผู้วิจัยถามว่าในช่วงเข้าพรรษาชาวบ้านไม่ทำนากันหรือท่านตอบว่าในสมัยก่อนถ้าครอบครัวใดมีลูกสาวหรือลูกชายเป็นหมอลำก็จะเป็นหน้าเป็นตาแก่ครอบครัว เพราะฉะนั้นพ่อแม่หรือญาติพี่น้องจะไม่หวังพึ่งงานจากบุคคลเหล่านี้ หากแต่จะเปิดทางให้ฝึกหัดโดยสะดวก

การฝึกหัดหมอลำกขาขาวจากที่ผู้วิจัยได้ศึกษา สามารถแบ่งขั้นตอนการฝึกออกเป็นขั้นตอนต่าง ๆ ดังนี้

1. ในช่วงเทศกาลเข้าพรรษาผู้ที่สนใจและศิลปินหมอลำจะรวมตัวกัน
2. จัดแบ่งบทบาทและหน้าที่ในการแสดง
3. แจกจ่ายกลอนลำให้ไปท่อง
4. ฝึกซ้อมคิวในการดำเนินเรื่องโดยไม่ใช้เครื่องเสียงประกอบ (ซ้อมย่อย)
5. ฝึกซ้อมการฟ้อนจากศิลปินอาวุโสหรือจากประสบการณ์ของผู้แสดงที่ได้พบเห็นจากการฟ้อนในหมอลำคณะอื่น

6. ฝึกซ้อมการดำเนินเรื่องการพ็อนโดยสมบูรณ์
7. ฝึกซ้อมใหญ่คล้ายกับการแสดงจริง องค์กรประกอบทุกอย่างครบ เช่น แสง เสียง ฉาก เวที (ในบางครั้งก็ไม่จำเป็นต้องตั้งเวทีแต่จะใช้ลานบ้านปีกเสาขึ้นสองข้างเพื่อติดตั้งฉากก็ได้)
8. ทำการแสดงจริงตามสถานที่ต่าง ๆ ที่เข้าภาพติดต่อมา

5.8 ผู้ชม

ผู้ชมจัดได้ว่าเป็นส่วนสำคัญส่วนหนึ่งของศิลปะการแสดงเกือบทุกประเภท หากการแสดงประเภทใดขาดผู้ชม ผู้แสดงก็ไม่สามารถแสดงได้เต็มที่โดยเฉพาะหากการแสดงในครั้งนั้นมีเสียงโห่ ฮา และมีผู้ชมลุกขึ้นมาพ็อน และมาติดฝั่ง* ก็จะทำให้ผู้แสดงมีอารมณ์สนุกสนานและแสดงได้เต็มที่

ผู้ชมในการแสดงหมอลำกษาวาจาการสัมภาษณ์ศิลป์นหลายท่านผนวกับประสบการณ์ของผู้วิจัยสามารถแบ่งออกเป็นกลุ่ม ได้ดังนี้

กลุ่มเด็กเล็ก ผู้ชมกลุ่มนี้มีนิสัยอยากรู้อยากเห็นในช่วงที่หมอลำกำลังแต่งตัว ผู้ชมกลุ่มนี้จะชอบขึ้นไปวิ่งเล่นไล่จับกันบนเวทีหมอลำหรือด้านหน้าเวทีส่วนล่าง กลุ่มเด็กที่โตขึ้นมาอีกระดับก็จะไปนั่งรอบบนเวทีด้านข้างตรงช่องทางเข้าออกพร้อมทั้งโผล่หน้าไปดูหมอลำแต่งตัวเป็นระยะ ๆ

กลุ่มวัยรุ่นตอนต้น คือ กลุ่มวัยรุ่นที่มีอายุระหว่าง 12 ปีขึ้นไป ก็จะจับกลุ่มยืนคุยกันอยู่ตามมุมมืดหรือเดินส่องดูหมอลำที่กำลังแต่งตัว บางครั้งมีการมุดใต้เวทีเพื่อหาโอกาสดูหมอลำผู้หญิงที่นุ่งกระโปรงด้วยความอยากรู้อยากเห็น เป็นต้น

กลุ่มวัยรุ่นตอนกลางผู้ชมกลุ่มนี้แบ่งวัตถุประสงค์ของการชมหมอลำตามเพศได้ดังนี้

กลุ่มผู้ชายมาชมหมอลำเพื่อต้องการดูสัดส่วนของหมอลำโดยเฉพาะหมอลำผู้หญิงในขณะที่ชมหมอลำก็จะมีกรลุกขึ้นพ็อนพร้อมกับหมอลำที่อยู่บนเวทีไปด้วย ผู้ชมกลุ่มนี้จะเป็นกลุ่มที่สร้างปัญหาบ่อยครั้งในการชมการแสดงเนื่องจากเกิดการทะเลาะวิวาทกันเป็นประจำ ส่วนใหญ่จะนั่งอยู่ด้านหน้าของเวที

* คือการให้รางวัลกับผู้แสดงขณะแสดง อาจเป็นพวงมาลัยหรือเงิน

กลุ่มผู้หญิง ผู้ชมกลุ่มนี้จะจับกลุ่มคุยกันกับสาว ๆ ในหมู่บ้านที่มีอายุรุ่นราวคราวเดียวกัน และจะเป็นที่สนใจของชายหนุ่มที่จะแวะเวียนมาทักทายบ่อยครั้ง ส่วนใหญ่ชอบนั่งจับกลุ่มปะปนอยู่กับผู้สูงอายุ

กลุ่มวัยผู้ใหญ่ ผู้ชมกลุ่มนี้ส่วนใหญ่จะมากันเป็นครอบครัว อุ้มลูกจูงหลานที่ยังเล็กมาชมการแสดงหมอลำจะนิยมนั่งอยู่ตรงกลางของผู้ชมทั้งหมดเนื่องจากจะได้ชมการแสดงได้ชัดเจน

กลุ่มผู้สูงอายุ ผู้ชมกลุ่มนี้ส่วนใหญ่จะตั้งหน้าตั้งตามชมหมอลำโดยเฉพาะมีการหอบเสื่อหอบผ้าห่มมานั่งดูกันจริง ๆ ซึ่งส่วนใหญ่ผู้ชมกลุ่มนี้จะดูการแสดงหมอลำตั้งแต่เริ่มแสดงจนสว่าง ส่วนใหญ่จะมีอายุตั้งแต่ 40 ปีขึ้นไป จะนั่งปะปนอยู่กับกลุ่มผู้ใหญ่ตอนต้น

กลุ่มผู้ชม ในกลุ่มผู้ใหญ่ และกลุ่มผู้สูงอายุ สองกลุ่มนี้ส่วนใหญ่จะชมการแสดงตั้งแต่เริ่มต้นจนสว่าง

โดยเฉพาะผู้ชมที่เป็นชาย ที่อยู่ในกลุ่มนี้นอกจากจะดูหมอลำเพื่อความสนุกสนานแล้วยังคอยพินิจ พิศราห์หาข้อดี และข้อเสียของหมอลำเพื่อเปรียบเทียบกับหมอลำคณะอื่น ในคราวที่จะหาหมอลำมาแสดงต่อไป ที่กล่าวเช่นนี้เพราะผู้ชายที่อยู่ในวัยนี้ส่วนใหญ่จะเป็นหัวหน้าครอบครัว เป็นผู้นำชุมชน ทำให้มีอำนาจในการตัดสินใจที่จะจัดห้ามหรสพใด ๆ มาฉลองในงานนั้น ๆ ได้

ภาพที่ 129

กลุ่มผู้ชมที่อยู่ในวัยรุ่นตอนกลางที่มาชมการแสดงหมอลำมีการลุกขึ้นฟ้อนตามจังหวะ ในขณะที่หมอลำกำลังแสดง บางกลุ่มก็มีการตั้งวงดื่มสุราเป็นที่สนุกสนาน ผู้ชมที่อยู่ในวัยผู้ใหญ่ขึ้นไปจะนั่งอยู่ทางด้านหลังถัดจากผู้ชมกลุ่มนี้

(ภาพโดย สุขสันติ แวงวรรณ, 1 ธันวาคม 2541)

การแสดงของคณะซุมแพแก่นสยาม ณ เวทีหมอลำแบบถาวร วัดบรมคงคา ต.บ้านแวง

อ.พุทไธสง จ.บุรีรัมย์

5.9 สรุป

หมอลำกกาชาขาวส่วนใหญ่จะมีงานแสดงในช่วงเทศกาลออกพรรษาตลอดทั้งปีจนถึงเทศกาลเข้าพรรษาอีกครั้งก็จะเป็นการพักวงเพื่อทำการฝึกซ้อมและแยกย้ายกันไปทำนา

ในการแสดงสามารถจัดแสดงได้ทั้งกลางวันและกลางคืน การแสดงกลางวันจะเริ่มจากเวลาประมาณ 9.00 น. ถึงเวลา 16.00 น. ส่วนกลางคืนจะเริ่มจากเวลา 21.00 น. ถึงเวลา 06.00 น. ทั้งนี้เวลาที่จะเริ่มการแสดงและสิ้นสุดการแสดงจะขึ้นอยู่กับข้อตกลงระหว่างคณะหมอลำกับเจ้าภาพ

การแสดงหมอลำกกาชาขาวจะแสดงบนเวทีที่มีขนาดกว้าง X ยาว = 8 X 10 เมตร แบ่งเวทีออกเป็นเวทีแบบถาวร และเวทีชั่วคราว

ในการติดต่อหมอลำมาทำการแสดงเป็นการติดต่อระหว่างหมอลำกับเจ้าภาพโดยตรง และติดต่อผ่านสำนักงานหมอลำที่คณะหมอลำไปสังกัดอยู่ ในลักษณะนี้หมอลำจะต้องเสียค่าใช้จ่ายให้กับสำนักงานหมอลำคิดเป็น 10% ของค่าจ้างทั้งหมด

อัตราค่าจ้างในช่วง พ.ศ. 2515-2528 ค่าจ้างต่อการแสดง 1 คืน ก็จะประมาณ 3,000 บาท หากแสดงในสถานที่เดียวกันหลายวันราคาก็จะลดลงอีก เช่น แสดงที่วัดบ้านศิริชะแวด 3 วัน ติดต่อกัน จากราคาวันละ 3,000 บาท รวมกัน 9,000 บาท แต่ก็ลดลงเหลือ 3 วัน 7,000 บาท เป็นต้น

ในการจ่ายค่าตัวผู้แสดงเมื่อหักค่าใช้จ่ายในส่วนต่าง ๆ แล้วจำนวนเงินที่เหลือจะนำมาแบ่งให้กับผู้แสดงทุกคนโดยไม่มีการแบ่งตามบทบาทและหน้าที่

ในการฝึกหัดหมอลำกกาชาขาวจะใช้เวลาในช่วงเข้าพรรษาโดยหัวหน้าคณะจะแจกกลอนลำให้กับผู้แสดงไปท่องก่อน ประมาณ 3 อาทิตย์ แล้วหัวหน้าคณะจะนัดหมายให้มาซ้อมเข้าเรื่องกัน โดยใช้เวลาดอนเย็นประมาณ 19.00-24.00 น. จากการศึกษาสามารถแบ่งการซ้อมออกเป็น 3 ช่วง คือ

1. การซ้อมย่อย
2. การซ้อมเข้าเรื่อง
3. การซ้อมใหญ่

องค์ประกอบสำคัญในการแสดงอีกส่วนหนึ่งคือผู้ชม ผู้ชมที่มาชมการแสดงหมอลำก๊ก
ขาขาว แบ่งออกเป็นกลุ่มได้ 5 กลุ่ม ดังนี้

1. กลุ่มเด็กเล็ก
2. กลุ่มวัยรุ่นตอนต้น
3. กลุ่มวัยรุ่นตอนกลาง
4. กลุ่มผู้ใหญ่
5. กลุ่มผู้สูงอายุ

กลุ่มผู้ชมที่มีบทบาทต่อการแสดงมากที่สุดคือ กลุ่มผู้ใหญ่และกลุ่มผู้สูงอายุ ซึ่งส่วน
ใหญ่จะรับชมการแสดงตั้งแต่ต้นจนจบการแสดง